

martin luther'in iman ve vahiy anlayışı

Ayşe ÇİL

Reformasyon'un başlatıcısı Martin Luther'in iman ve vahiy anlayışı konusunda olan bu çalışma, Batı-Hıristiyan teolojisinde bazı akımların hareket noktalarını aydınlatmada faydalı olacaktır diye ümit ediyorum; çünkü bugünkü Hıristiyan teolojisinde öne çıkmış olan varoluşçuluk ve bireysellik akımları özellikle Protestan düşünürlerde görülmektedir. Bu teoloji geleneği hermenötik, tarihselcilik gibi bir takım kavramları da içine almakla varoluşçuluk temeli üzerinde kurulmuştur.

Luther'in iman ve vahiy anlayışı yani kısacası din anlayışı neden önemlidir? Ashnda bu, 95 tezi kilise kapısına astığı günden bugüne kadar Protestanlığın ve Hristiyanlığın tarihini inceleyerek cevaplanacak bir sorudur. Luther ile başlayan hareket bir nefis muhasebesi sayılabilir. Fakat bu muhasebe Hristiyanlığın gerçek özüne yani İslam'a dönüşü sağlamamıştır. Çünkü Luther, Hulül, Teslis gibi akidelerin bir teolojisini yani Haç teolojisini ortaya koymuştur. Bundan dolayı Protestanlıkla İslam arasında hiçbir akidevi birlik olamaz. Ancak çalışma ve güzel amel ile ilgili konularda bir ortaklık söz konusu olabilir. Luther'in iman ve vahiy anlayışı neden önemlidir sorusuna gelince, buna Luther'in ve diğer reformcuların din anlayışlarının, halkı muhatap aldığı ve böylece Hristiyanların varoluşlarını daha iyi gerçekleştirmelerini onlardan istediği şeklinde cevap verebiliriz.

Reformasyon dönemi Martin Luther'in Wittenberg Kilisesi'nin kapısına astığı 95 teziyle başlamıştır. Luther'in bu 95 tezi, Katolik Hristiyan geleneğinin

bizzat kendisine karşı bir protestoyu içermekteydi. Çünkü Luther 95 tezinde Katolik Kilisesi'nin Endüljans denilen Hristiyanların yapması gereken iyi işler grubuna giren bağışların yanlışlığını eleştirmekteydi. İşte bu şekilde açılan bu yeni dönem, halkın da katılımıyla yeni bir mezhebin, Protestanlığın oluşumuna sahne olmuştur. Weber'e göre Reformasyon hareketi, Rönesansla birlikte Hümanizmin başlattığı başkaldırıya daha güçlü bir şekilde destek vermiştir. Böylece Reformasyon, Rönesansın tamamlanmasında etkili bir unsur olmuştur.¹ Çünkü yorum hakkını kiliseden alıp Hristiyan bireylere veren böyle bir hareket, felsefi düşünceye de bir özgürlük alanı açmış olmaktadır. Peki Reformasyon nedir?

İlk olarak Reformasyon Orta Çağ Katolik Kilisesi'ne ve bu kilisenin resmi felsefesi olan skolastik felsefeye bir tepkidir. İkinci olarak ilk Hristiyanlık'a, yani asla dönmek istemektedir. Dolayısıyla Katolik Kilisesi'nin otoritesini hiçe saymaktadır. Reformasyon hareketi ve özellikle Martin Luther, Kitab-ı Mukaddes'in Hristiyanlık'ın tek kaynağı olduğunu vurgulamakla kendini siyasi ve dini otorite olarak kabul eden Katolik Kilisesi'nin yorum hakkını elinden almış oluyordu. Üçüncü olarak Reformasyon hareketi salt dinî bir karakter arzetmemektedir. Bu hareket aynı zamanda siyasi bir harekettir. Yukarıda zikredildiği gibi Papalık aynı zamanda siyasi bir otorite olduğu ve özellikle Luther ve diğer reformcular bu otoriteye karşı bir hareketi yürüttükleri için Reformasyon hareketi siyasi bir harekettir.²

Burada değinilmesi gereken önemli bir husus da şudur: Reformasyon hareketinin başarıya ulaşmasında bazı unsurlar etkili olmuştur. Özellikle siyasi bazı güçlerin, prenslerin reformculara destek vermeleri, halkın iç dünyasına dönmesi yani bir arayış içinde oluşu ve de matbaanın icat edilmiş olması bu unsurlardan bir kaçıdır.

Reformasyon hareketi, Katolik Kilisesi'nin Karşı-Reformasyon olarak bilinen çıkışına neden olmuşsa da Katolik iman ve vahiy anlayışında bir değişikliğe gidilmemiştir. Böylece Protestanlık, Katolik Kilisesi'nden ayrı olarak kendine has dini alanını oluşturmuştur. Reform hareketi, Protestanlık'tan ayrı olarak incelemeye tabi tutulmamalıdır. O halde kısaca reform hareketi üzerinde böylece durduktan sonra Martin Luther'in iman ve vahiy anlayışına geçebiliriz.

Özel olarak Martin Luther'in iman ve vahiy kavramları üzerinde nasıl durduğu hakkında ayrıntılı olarak

bahsetmeden önce Protestanlık'ın teolojik doktrin ilkeleri de sayılan Luther'in sloganik ifadeleri üzerinde de durmak gereklidir. Bunlar "*sola fide, sola gratia ve sola scriptura*"dır. *Sola fide* şu anlama gelmektedir: "Kişiyi yalnızca yaşayan Tanrı kelamındaki tarihsel İsa ile kişisel bir karşılaşma olan iman erdemli kılabilir ve kurtuluşa erdirebilir. Böylece vahye iman eden kişi haklı çıkmış ve aklanmış olacaktır."³ *Sola gratia* ifadesi ise imanın yalnızca Tanrı'nın lütfü tarafından bahşedildiğini, böylece bu lütfü olan iman sayesinde kişinin kurtuluşa erdiğini anlatmaktadır. Bu ifadeler birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdır. Bu bağlılıklara daha sonra değinilecektir. *Sola scriptura* imanının dayandığı tek kaynak Kitab-ı Mukaddes'in önemini vurgulamaktadır.⁴

Reformasyon dönemi Martin Luther'in Wittenberg Kilisesinin kapısına astığı 95 teziyle başlamıştır. Luther'in bu 95 tezi, Katolik Hristiyan geleneğinin bizzat kendisine karşı bir protestoyu içermekteydi çünkü Luther 95 tezinde Katolik Kilisesinin Endüljans denilen Hristiyanların yapması gereken iyi işler grubuna giren bağışların yanlışlığını eleştirmekteydi.

MARTİN LUTHER'İN İMAN ANLAYIŞI

Luther'in iman kavramı ile ilgili ifadelerine geçmeden önce iman ile ilgili genel tanımlara bakmak faydalı olacaktır. "İman, (Alm. Glaube, İng. Faith, Lat. Fides, Y.Türkçe: inan) ilk olarak (özellikle dinsel anlamda) bir bağlanmadan doğan güven; Tanrı'ya duyulan sonsuz güven şeklinde açıklanmakta iken, ikinci olarak görünmez olana içten inanma; saklı olanı, daha açığa çıkmamış olanı duyma ve bilinmeyene bağlanma, üçüncü olarak da kişisel inanmanın içeriği; inanılan doğruların tümü şeklinde ifade edilmektedir."⁵ Peki Katolik Kilisesi'nin iman tanımı nedir? Richard McBrine, *Catholicism* adlı eserinin Glossary bölümünde Hristiyan imanını, Tanrı hakkındaki kişisel bilgi olarak tanımlamaktadır. Daha açık olarak, Hristiyan imanını, McBrine'a göre İsa Mesih'te kendini açığa vurmuş Tanrı hakkındaki şahsi bilgidir.⁶

Orta Çağ Skolastik Felsefesinin ve delillendirmecilik akımının temsilcisi Thomas Aquinas'a göre, iman, özsel olarak bir zihin edimidir, "iman tasdikle düşünmektir."⁷ Demek ki Katoliklik ve Skolastik düşüncede imanın tanımı ile ilgili öne çıkan husus, imanın

zihni ve bilgiye dayalı bir edim olduğudur. Swinburne'e göre de Aquinas'ın öne çıkardığı iman tanımını, zihni ve önermesel bir iman tanımınıdır.⁸ Ayrıca Orta Çağ Katolik Kilisesi'nin iman ile ilgili bir ısrarı söz konusudur: İman, iyi işlerle birlikte olduğu sürece kurtuluşu sağlayabilir."⁹ İşte Luther'in *sola fide* yani "sadece iman" diyerek, kurtuluş için yalnızca içten gelen bir imanı vurgulaması bundan dolayıdır. Özellikle Katolik Kilisesi'nin Hristiyanlardan beklediği iyi işler arasında endüljans denilen bağışlar girmektedir. Luther, 1517 yılında kilise kapısına astığı 95 tezinde endüljansı yermektedir. Martin Luther bu işler yerine güçlü bir imanı koymaktadır. Ayrıca bu iman, güveni içeren bir imandır: "İman, Tanrı'nın lütfuna canlı ve cesur bir güvendir ki, bu iman kalplerimizi, ruhlarımızı, düşüncelerimizi ve bütün güçlerimizi değiştirir."

Reformasyon ortaçağ Katolik Kilisesine ve bu kilisenin resmi felsefesi olan skolastik felsefeye bir tepkidir. İkinci olarak ilk Hristiyanlık'a, yani asla dönmek istemektedir. Dolayısıyla Katolik Kilisesi'nin otoritesini hiçe saymaktadır.

"Tanrı'nın lütfunun bilgisi ve Tanrı'nın lütfuna olan itimat, Tanrı ve bütün yaratıklar ile olan ilişkide kişiyi mutlu, sevinçli ve cesur kılar. İman ile iyi işleri birbirinden ayırmak tıpkı ateşten ısı ve ışığı ayırmak gibi imkânsızdır."¹⁰ "Bu iman ameller münasebetiyle var olamaz."¹¹ O halde Luther imanı Tanrı'ya güven olarak (*fides fiducialis*= notion of trusting) tanımlamaktadır. Bu görüş McBrine'a göre imanın objektif içeriğini inkâr ediyor gözüktüğü için 1547 Trent Konsili'nde reddedilmiştir.¹² Acaba gerçekten bu görüş imanın objektif içeriğini inkâr etmekte midir? Yoksa gerçekte imanın aslında olan bir şeyi mi eklemektedir? Bence ikincisi doğrudur çünkü Luther'in Katolik Kilisesi'nin kabul ettiği Teslis, Hulül vs. gibi imanın objektif içeriği kabul edilebilecek konuları inkâr ettiği söylenemez, aksine Luther, bu gibi iman konularını teolojisinin temelini koyarak, Haç teolojisi adı altında görüşlerini serdetmiştir. Luther'in yaptığı imanı aslına döndürerek ona nefes aldirmaya çalışmaktı. Ayrıca daha önce de belirttiğimiz gibi Luther'in hareketi sadece dini bir hareket değil, aynı zamanda siyasi bir harekettir çünkü o bizzat Papalığın otoritesine karşı ortaya çıkmıştır.

Luther'in "Wittenberg Kilisesi'nin kapısına astığı 95 teziyle başlayan süreç aynı zamanda bireysel olarak edilen imanın öne çıkmasına yol açmıştır. Katolik Kilisesi ise imanın şartını bir cemaate bağlı olmaktan aramaktaydı. Luther bu otoritenin gücünü sarsmakla Hristiyanlık'ı aslına döndürmek istemiş olabilir fakat yine de Kitab-ı Mukaddes, siyasi otorite gibi yeni otoriteler bulunacaktı. Protestanlıkta da Katoliklikte olduğu gibi kurumlaşma söz konusu olacaktır. Fakat bizim konumuz açısından önemli olan Luther'in imanı bir güven olarak tanımlamasıdır. Daha sonraki "Lutherci teologlar da güveni iman için gerekli olan birinci öğe olarak görmekte ve de bilgi ve tasdik öğelerini güvenden aşağı olarak kabul etmektedirler."¹³ Bu güven bence de imanın özsel bir öğesidir.

Luther Hristiyanın Özgürlüğüne İlişkin adlı tezinde Hristiyan imanının objesini şöyle anlatmaktadır: "İmana sahip olmaya başladığınız an, içinizdeki her şeyin hep birlikte ayıplanmaya layık, günahkâr ve lanetli olduğunu öğrendiğiniz andır. Apostol'un Rom. 3/23'de söylediği gibi "herkes günah işlediği ve Tanrı'nın övgüsüne ulaşamadığı için" ve "hiç kimse erdemli değil, hayır, hiçbir kimse... herşey yolundan saptı, hep birlikte bozuldu (Rom. 3/10-12). Bunu öğrendiğin zaman ızdırıp çeken ve senin için tekrar yükselen Mesih'e ihtiyacın olduğunu bileceksin; böylece eğer ona inanırsan, bu iman sayesinde sanki şimdiye kadar işlediğin günahların affedilmiş ve bir başkasının yani tek başına Mesih'in marifetiyle temize çıkarılmışsın gibi "yeni insan" olacaksın".¹⁴

Demek ki Luther'de de tıpkı Katoliklerde olduğu gibi Kurtuluş (Salvation) düşüncesi ve Asli Günah fikri imanın yönünü belirlemektedir. Fakat farklılık bu imanın ne vasıtasıyla gerçekleştiğindedir. Katolikler kiliseyi vasıta görürlerken, Luther içten gelen bir güveni vasıta kabul etmektedir. Luther'e göre imanın objesi şu şekilde argümanlaştırılabilir: 1. Asli günah vardır. 2. İnsanlık kurtulmalıdır. 3. Tanrı insanları kurtarmak istemektedir. 4. Mesih'te Tanrı kendini açığa vurmak ve de çarmıhta ölmekle kurtuluş düşüncesini gerçekleştirmiştir. İşte bütün bunlara içten gelen bir güven ile inanmakla kurtuluşa ermek mümkün olacaktır.

Luther'e göre iman, insanın sadece batını tarafına hükmettiği için ki Rom. 10/10'da şöyle diyor: "İnsan kalbiyle inandığı ve böylece temize çıkarıldığı için" ve yalnızca iman onu temiz çıkardığı için batını insan herhangi harici bir amel veya hareket sayesinde kesinlikle temize çıkarılamaz, özgür kılınmaz veya

kurtarılamaz. Bu şekildeki bir imanın üç yararı vardır: 1. İman, kanun yapar ve herhangi bir adamın erdemliliği ve kurtuluşu için faydasız ameller işler. 2. İman, en fazla hürmet ve yüce saygı ile (Tanrı'ya) güvendiği için kendisini onurlandırır. 3. İman, (nikâhın gelin ile damadı birleştirmesi gibi) ruhu Mesih ile birleştirmektedir. Böylece Mesih ve ruh bir beden haline gelir. İmandan önce ruh günahlar, ölüm ve küfür ile dopdoludur. Mesih ise merhamet (grace), yaşam ve kurtuluş (salvation) ile dopdoludur. Kişi iman ettiğinde, günahlar, ölüm ve küfür Mesih'in; merhamet, yaşam ve kurtuluş ruhun olur. Böylece iman eski kişiyi öldüren ve onu yeni kişi kılan imandır¹⁵ ki bu Katolik rahiplerin vurguladığı iyi işlersiz olmayan iman değildir. Bu ifadelerden şu sonuç çıkmaktadır: Luther'in iman hakkındaki görüşleri vahiy tanımı ile içiçedir, çünkü ona göre iman edilecek olan vahyin yanı sıra Mesih'in ta kendisidir.

Luther'in iman kavramına getirdiği yenilikler şunlardır: Kurtuluş için gerekli olan iman bireysel olarak kişilerin ruhunda gerçekleşmek durumundadır. Çünkü kişiyi yalnızca yaşayan Tanrı kelamındaki tarihsel İsa ile kişisel bir karşılaşma olan iman erdemli kılar ve de haklı çıkarır (*sola fide*).

Söz konusu iman, Tanrı'nın var olduğuna ve yeri, göğü yarattığına olan inanç yanında Kurtuluşu gerçekleştirmiş olan Tanrı'nın inayeti ve merhametine duyulan güvendir (*sola gratia*). Demek ki Kurtuluş için öncelikle kişinin Mesih'e güven duyması yani iman etmesi gereklidir. Daha sonra da Tanrı'nın lütfu tek başına yeterli olmaktadır. Oysa Katolik Kilisesi imanı sadece vahyedilmiş doğruları tasdik etmek olarak görmektedir. Ayrıca kişi bu doğruları kilise vasıtasıyla öğrenmektedir. Oysa Luther'e göre "her Hristiyan birey, Kitab-ı Mukaddes'i kendi diliyle okuyup anlayabilir ve böylece imana sahip olabilir."¹⁶

O halde Luther'in bakış açısına göre Hristiyan imanının tek kaynağı Kitab-ı Mukaddes'tir (*sola scriptura*). Luther'in iman anlayışını bu şekilde aktardıktan sonra şimdi iman kavramıyla yakından bağlantılı olan vahiy kavramına geçebiliriz.

MARTİN LUTHER'İN VAHİY ANLAYIŞI

Luther'in vahiy kavramına nasıl baktığını görmeden önce, Katolik vahiy tanımının ve vahye bakış açısının üzerinde durmak Luther'in görüşünü daha çok aydınlatacaktır. John Hick Katolik Kilisesinin ve Orta Çağ Skolastik felsefesinin vahiy ve iman anlayışının genel olarak önermesel bir görüşe dayandığını söylemek-

tedir.¹⁷ Richard Swinburne de aynı düşünceyi paylaşmaktadır.¹⁸ *The Catholic Encyclopedia* da "Vahiy, Tanrı'nın tarafından makul bir varlığa tabi olmayan vasıtalarla bazı doğruların bildirmesidir."¹⁹ olarak tanımlanmaktadır.

John Hick'e göre önermesel bir vahiy teorisi tabii ve vahyedilmiş teoloji arasında bir farklılık gözetmek durumundadır.²⁰ Nitekim Skolastik felsefenin temsilcisi olan Thomas Aquinas'ya göre "birinci teolojide kişinin vahiy yardımı olmadan yalnızca aklıyla Tanrı'nın varlığı ve sıfatlarının varlığı, insan ruhunun ölümsüzlüğü gibi konularda belirli teolojik doğrular elde edebilmesi söz konusu iken ikincisinde kurtuluş için kabul edilmesi zorunlu ve insan aklının kapsamı dışında kalan teslis, hulül, kefarete gibi doğruların insana vahiy tarafından bildirilmesi söz konusudur."²¹

Reformasyon hareketi, Katolik Kilisesi'nin Karşı-Reformasyon olarak bilinen bir çıkışına neden olmuşsa da Katolik iman ve vahiy anlayışında bir değişikliğe gidilmemiştir. Böylece Protestanlık, Katolik Kilisesi'nden ayrı olarak kendine has dini alanını oluşturmuştur.

Aquinas'ın felsefi sisteminde bütün bu bilgiler sadece yargı aktı ile kazanılmaktadırlar. Vahiy bilginin en yüksek tipidir. Aquinas vahiy, Tanrı'nın kurtuluşumuz için gerekli olan doğruları bize sağlayarak kurtarma aktı olarak tanımlamaktadır.²² Dolayısıyla Aquinas vahyin tanımında vahyin bilgisel yönünü öne çıkarmaktadır. Ona göre önemli olan aklın yol gösterdiği konularda tabii ve de vahyin yol gösterdiği doğrularla ilgili konularda tabiatüstü bir tasdik gereklidir. Ayrıca Aquinas'a göre "Hristiyanlar vahiyyle ilgili ifadeleri kilisenin (insan aklına sunulan önermeler veya ifadeler olarak) amentülerinde hazır bulmaktadır."²³ Aquinas'ın dolayısıyla Katolik Kilisesinin akla olan bu vurgusu "Skolastik felsefenin inanç ile akıl, lütf ile tabiat arasındaki birleşmeyi öne çıkardığının"²⁴ en iyi göstergesidir.

John Hick'e göre günümüzdeki önermesel olmayan bir vahiy ve iman anlayışı (özellikle Protestan Hristiyanlığında söz konusu olan) köklerini 16. yüzyıl reformcularının (Luther, Calvin ve diğerleri) görüşlerinde bulmaktadır.²⁵ Nitekim Martin Luther, "Tanrı hakkındaki bilgiyi aklı olarak elde edebiliriz." skolastik fikrini reddettikten sonra Tanrı'yı sadece

kurtuluş sürecinde bizimle ilgiliyken bilebileceğimizi ileri sürmüştür. Richmond, bu konuda Luther ile Kant arasında bir benzerlik bulmakta ve tıpkı Kant'ın bilgiyi fenomenlerle sınırlaması gibi Luther'in "Tanrı'yı sadece *pro me* ve *pro nobis* olduğunda bilebileceğimiz" görüşünü aktarmaktadır.²⁶ Luther, Tanrı'nın *pro human* olduğunu söylemektedir. Yani Tanrı haçtaki İsa Mesih yoluyla bilinebilmektedir.²⁷ Luther'in bütün bu fikirleri Haç teolojisi (the Theology of the Cross) başlığı altında toplanmaktadır.

Martin Luther Tanrı'yı görünmeyen şeylerde, soyut dünyada arayan şeref teolojisini yani metafiziksel spekülasyonu (felsefeyi) insanlığın kurtuluşunun gerçekleşmesinin önünde bir tehlike olarak nitelendirmektedir.²⁸ Luther bu teoloji yerine bir Haç teolojisi sürmektedir. Luther'e göre Tanrı insanlığın kurtuluşu için Haçta İsa Mesih vasıtasıyla acı çekerek, görünmüştür ve böylece bilinmiştir.²⁹ O halde Luther ortaya koyduğu Haç teolojisini haklı çıkarmak ve erdemlilik için gerekli olan kurtuluşa götüren bir vasıta olarak görmektedir.

Luther Haç teolojisini dolayısıyla iman ve vahiy anlayışını ortaya koyarken, Kitab-ı Mukaddes'i tek kaynak olarak kullanmakta ve kilisenin yorumlarını bir tarafa bırakmaktadır: Luther vahyi tanımlarken İncil'den ayetleri kullanmaktadır: Matta 4/4: İsa da cevap verip dedi: "İnsan sadece ekmele yaşayamaz fakat Tanrı kelamından çıkan her bir sözle yaşar." Luther daha sonra şöyle demektedir: "Eğer içinde Tanrı kelamı varsa bu zengin ve hiçbir eksiği olmayan hayattır. Çünkü zaten bu kelam; hayat, doğruluk, nur, barış, erdemlilik, kurtuluş, neşe, bağımsızlık, akıl, güç, lütuf ve daha hesap edilemeyen bütün nimetleri içine alan bir kelimedir. Peki nedir bu Tanrı kelamı diye sorabilirsiniz. Cevabım şu: Kelam; etten yapılmış, ızdırıp çekmiş (idam edilmiş), ölüden yükselmiş ve takdis eden ruh (The spirit) vasıtasıyla övülmüş oğul hakkındaki Tanrı'nın müjdesidir."³⁰ Aslında Yuhanna 1/14 ayeti Luther'in vahiy anlayışını çok iyi açıklamaktadır: "Ve Kelam, beden olup inayet ve hakikatle dolu olarak aramızda sakin oldu; biz de onun izzetini Baba'nın biricik oğlunun izzeti olarak gördük."

Öyleyse Luther Tanrı'nın kelamını yani vahyini hulül yoluyla açıklamış olduğunu ileri sürerek ve bu hulül sırasındaki çarmıha gerilme ve acı çekmeyi Haç teolojisinin temeline koyarak, Tanrı'nın görünür ve bilinir olduğunu ileri sürmektedir.³¹

Luther'e göre "Tanrı kelamı herhangi bir amelle kavranamaz ve aziz tutulamaz, yalnızca imanla kavranır ve aziz tutulur. Bu yüzden, şu açıktır ki ruh, hayatı ve erdemliliği için yalnızca Tanrı kelamına ihtiyaç duyduğuna göre; böylece o başka hiçbir amel sayesinde değil, sadece iman sayesinde temize çıkarılır, eğer başka herhangi bir şey sayesinde temize çıkarılabilsydi, Kelam'a ihtiyaç duymazdı. Binaenaleyh imana ihtiyaç duymazdı."³²

Yukarıda görüldüğü üzere Luther'in vahiy kavramına getirdiği açıklama, iman kavramından ayrılmamaktadır. 1517 yılında protestoyu başlatan Luther, 1518 yılında Heidelberg tanışmasında Haç teolojisini ileri sürmüştür. Luther'in iman kavramında ve Kitab-ı Mukaddes'e yaklaşım'da getirdiği yenilik, Katolik Kilisesi'ni rahatsız etmiştir. Böylece 1547 Trent Konsili'nde hem iman ile hem de Kitab-ı Mukaddes ile ilgili, belli kararlar alınmıştır. Bu kararlar yeniliği içermemekte, aksine Luther'in görüşleri inkâr edilmektedir. Luther'e göre "iman sadece Kitab-ı Mukaddes'e ve Mesihçe konan iki ayine (vaftiz ve evharistiya) dayanmaktadır, kilisenin ve onun otoritesine değil (*sola scriptura*)."³³ 1547 Trent Konsili'nde "Allah kelamına yalnızca Kitab-ı Mukaddes'te ulaşılabileceğini ve Kitab-ı Mukaddes'in Kutsal Ruh'un gücüyle yorumlanması halinde doğru yorumlanacağı"³⁴ görüşüne karşı çıkmıştır.

Demek ki Luther'e göre vahye sadece Kitab-ı Mukaddes yoluyla erişilebilir.

Sonuç olarak, Reformasyon dönemini başlatan Martin Luther'in iman ve vahiy anlayışı Hristiyanlık'a birçok bakımdan yenilik getirmektedir. Aslında Hristiyanlık gerçek kimliğini Protestanlıkta buldu denilebilir çünkü Katolik Kilisesinin biçimlendirdiği Hristiyanlık, Yunan filozoflarını kendi düşüncesini temellendirmekte kullanmıştır. Bu da onun savunduğu Teslis ve Hulül gibi akidelerine şüpheyle bakılmasına yol açmaktadır. Mesela "Anselm gibi skolastik filozoflar bu doktrinlerde çelişkiler bulsalar da bunu öne çıkarmamaktadırlar."³⁵

Luther'in iman ve vahiy anlayışı hakkında özetle şunlar söylenebilir: Katolik Kilisesi ve Skolastik felsefenin katı önermesel olan iman ve vahiy anlayışına karşın, Luther imanı yaşayan Tanrı kelamına duyulan güven, vahyi de Kitab-ı Mukaddes'te her Hristiyan bireyin ulaşabileceği yaşayan Tanrı kelamındaki tarihsel İsa olarak tanımlamakla Hristiyan düşüncesine varoluşsal bir yön katmıştır. Çünkü Luther kişi olarak

varılan imanı önemsemektedir ve bu iman her Hristiyanın Kutsal Ruh'u kendi içinde hissederek Kitab-ı Mukaddes'i yorumlayabilmesi ile gerçekleşecektir. Ayrıca vahiy de öyle soyut bir kelam değil, somut bir kelamdır. ■

bibliyografya

Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul, ts.

Cüendioğlu, Düccane. *Anlamın Tarihi*, Tıbyan Yay. 1. baskı, İstanbul, 1997.

Deninger, Johannes. *Revelation maddesi* (Çev. Matthew J. O'Connell) *The Encyclopedia of Religion*, c. 12 (Proc-Saic), ed. Mircea Eliade. Macmillan, New York, 1987.

Hick, John. *Philosophy of Religion*, Trentice Hall, İÖNC, New Jersey, 1963.

Luther, Martin. *An Introduction to St. Paul's Letter to the Romans* (Çev. Robert E. Smith, Dr. Martin Luther's Vermischte Deutsche Schriften içinde), ed. Johann K. Irauscher, (Erlangen: Heyder and Zimmer, 1854), c. 63.

McBrine, Richard. *Catholicism*, Winston Press, Minneapolis, 1980.

Persaud, Winston D., *The Theology of the Cross and Marx's Antropology*, Peter Lang New York, 1991.

Pleacher, William. *Readings in the History of Christian Theology*, Westminster Press, Philadelphia-1988, c. II.

Rahner, Karl. Vorgrimler, Herbert. *Dictionary of Theology*, (çev. R. Strachan, D. Smith, R. Nowell, S.O. Twohig), Crossroad, 2. Baskı, New York, 1985.

Richmond, James, *Theology and Metaphysics*, SCM Press LTD, 1. Baskı, London-1970.

Swinburne, Richard. *Faith and Reason*, Clarendon Press, 1. Baskı, Oxford-1983.

Weber, Alfred. *Felsefe Tarihi* (Çev. Vehbi Eralp), Sosyal Y. 5. Baskı, İst-1993.

dipnotlar

¹ Alfred Weber, *Felsefe Tarihi* (Çev. Vehbi Eralp), Sosyal Y., 5. baskı, İstanbul, 1993, s. 200.

* *Sola Scriptura* : Dinde tek otorite Kitab-ı Mukaddes'tir. Kişi, dinini kendi kutsal kitabından kendi dilinde öğrenebilir ve yorumlayabilir, anlamına gelmektedir. Ayrıca bkz: Düccane Cüendioğlu, *Anlamın Tarihi*, Tıbyan Yay., İstanbul, 1997, s. 201.

² A. g.e. s. 183 (yapılan alıntı Ranke, L. V. *Reform Devrinde Alman Tarihi*. 1953, Çev. Cemal Köprülü, İstanbul).

³ Karl Rahner, *Dictionary of Theology* (Çev. Richard Strachan, David Smith, Robert Nowell ve S. O'Brien Twohig), Crossroad 2. baskı New York 1985, Protestantism Maddesi.

⁴ Aynı yer.

⁵ Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul, ts.

⁶ Richard McBrine, *Catholicism*, Winston Press, Minneapolis, 1980, Glossary başlıklı bölüm içinde.

⁷ Age, s. 41.

⁸ Richard Swinburne, *Faith and Reason*, Clarendon Press, 1. Baskı, Oxford-1983, s. 106.

⁹ Martin Luther, *An Introduction to St. Paul's Letter to the Romans*, Dr. Martin Luther's Vermischte Deutsche Schriften, ed. Johann K. Irmischer (çev. Robert E. Sruith), Erlangen: Heyder and Zimmer, 1854, c. 63, ss.124-125.

¹⁰ Age, s. 125.

¹¹ William Pleacher, *Readings in the History of Christian Theology*, The Westminster Press, Philadelphia, 1983, c. II, s. 14.

¹² R. McBrine, *Catholicism*, s. 43.

¹³ Richard Swinburne, *Faith and Reason*, s. 111. (Ayrıca bkz. *The Encyclopedia of Religion*, c. 4. Doubt and Belief maddesi, s. 426).

¹⁴ William Pleacher, *Readings in the History of Christian Theology*, The Westminster Press, Philadelphia, 1983, c. II, s. 14.

¹⁵ Age., s. 15.

¹⁶ Bkz. Düccane Cüendioğlu, *Anlamın Tarihi*, s. 202.

¹⁷ Bkz. John Hick, *Philosophy of Religion*, s. 61.

¹⁸ Richard Swinburne, *Revelation*, s. 83 ve *Faith and Reason*, s. 105.

¹⁹ *The Catholic Encyclopedia*, (New York: Robert Appleton Co., 1912). XIII, 1. *Philosophy of Religion* içinde, John Hick, s. 62.

²⁰ Age., s. 63.

²¹ James Richmond, *Theology and Metaphysics*, SCM Press LTD; 1. Basım, London 1970, s. 3.

²² R. McBrine, *Catholicism*, ss. 212-214.

²³ McBrine, *Catholicism*, s. 213.

²⁴ Alfred Weber, *Felsefe Tarihi*, s. 139.

²⁵ John Hick, *Philosophy of Religion*, s. 70.

²⁶ James Richmond, *Theology and Metaphysics*, s. 7.

²⁷ Winston D. Persaud, *The Theology of the Cross and Marx's Antropology*, Peter Lang, New York 1991, s. 138.

²⁸ Age., s. 140, 141.

²⁹ Age., s. 142.

³⁰ William Pleacher, *Readings in the History of Christian Theology*, The Westminster Press, Philadelphia, 1988, c. II, s. 14.

³¹ Johannes Denmger, *Revelation maddesi* (Çev. Matthew J. O'Connell) *The Encyclopedia of Religion*, c. 12 (Proc-Saic), ed. Mircea Eliade, Macmillan, New York, 1987. s. 358.

³² William Pleacher, *Readings in the History of Christian Theology*, s. 14.

³³ Karl Rahner, Herbert Vorgrimler, *Dictionary of Theology* (çev. R. Strachan, D. Smith, R. Nowell, S.O. Twohig), Crossroad, 2. Baskı, New York-1985. Protestantism Maddesi.

³⁴ McBrine, R., *Catholicism*, ss. 215.

³⁵ Weber, A, *Felsefe Tarihi* 1993, s. 151.